

Aivovuoto ei selitä koulutustason laskua

Hannu Karhunen & Aleksi Kalenius

Nuorissa ikäryhmissä korkea-asteen tutkintojen suorittaneiden osuus on jo joidenkin vuosien ajan jäänyt jälkeen 1970-luvun lopulla syntyneiden ikäluokkien saavuttaman tason. Laskua on selitetty matalasti koulutetuilla maahanmuuttajilla ja korkeasti koulutettujen maastamuutolla. Korkeasti koulutettujen osuuden lasku nuorissa ikäryhmissä selittyy ennen kaikkea korkea-asteen koulutukseen osallistumisen vähenemisellä 1977 ja 1984 syntyneiden ikäluokkien välillä. Korkeasti koulutettujen aivovuoto pikemminkin lieventää koulutustason laskua.

Pekka Myrskylä aavisteli (Tieto & Trendit) Helsingin sanomien pääkirjoituksen innoittamana, että nuorten koulutustason laskun taustalla olisivat kasvanut maastamuutto sekä puuttuvat tilastotiedot. Tulkinnan taustalla oli tieto siitä, että maasta muuttaneiden korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on ollut lievässä kasvussa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Toisaalta maahan muuttaneiden koulutuksesta ei saada tarkkoja tietoja, koska niitä ei maahanmuuton yhteydessä kerätä.

Myrskylällä onkin kaksi keskeistä hypoteesia koulutustason nousun pysähtymisestä ja kääntymisestä laskuun: 1) suomalaiset korkeasti koulutetut muuttavat aiempaa useammin maasta ja 2) tilalle tulee koulutettuja ulkomaalaisia tai ulkomailla tutkinnon suorittaneita suomalaisia, mutta maahan muuttajien koulutus ei ole tiedossa

Molemmat hypoteesit ovat arvioitavissa kansallisten rekisteriaineistojen perusteella. Kansallinen tutkintorekisteri sisältää usean vuosikymmenen ajalta jokaisen Suomessa suoritettun tutkinnon. Tilastorekistereistä saadaan myös tieto maasta-/maahanmuutosta sekä euromääräiset tiedot maksetuista veroista tai saaduista sosiaalietuuksista. Maksetuilla/saaduilla tulonsiirroilla voidaan paikata muuttotietojen puutteita, sillä lähtötieto perustuu henkilön maistraatille tekemään ilmoitukseen.

Maastamuuttohypoteesin mukaan nuoret ovat aloittaneet korkea-asteen opinnot ja suorittaneet tutkinnon kuten aiemmin, mutta valmistumisen jälkeen tapahtunut maastamuutto laskee korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuuden nuoremmissa ikäluokissa vanhempia ikäluokkia alemmas.

Maahanmuuttohypoteesin mukaan suomalaiset suorittavat korkea-asteen tutkintoja yhtä usein kuin aiemminkin, mutta maahan muuttavat, joiden koulutus ei ole tiedossa, laskevat korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuutta koko väestössä.

Rekisteritietojen avulla voidaan tarkastella erikseen kaikkia Suomessa syntyneiden Suomessa suorittamia tutkintoja ja rajaten tarkastelu edellen Suomessa asuviin. Jos hypoteesit pitävät paikkansa, koulutustaso laskee tarkasteltaessa Suomessa asuvia, mutta ei, jos tarkastellaan kaikkia Suomessa syntyneitä. Tällöin lasku syntyy siitä, että nuoret ovat tutkinnon suoritettuaan muuttaneet ulkomaille ja/tai maahan on muuttanut tilastojen valossa matalasti koulutettuja, jotka laskevat koko väestön koulutustasoa.

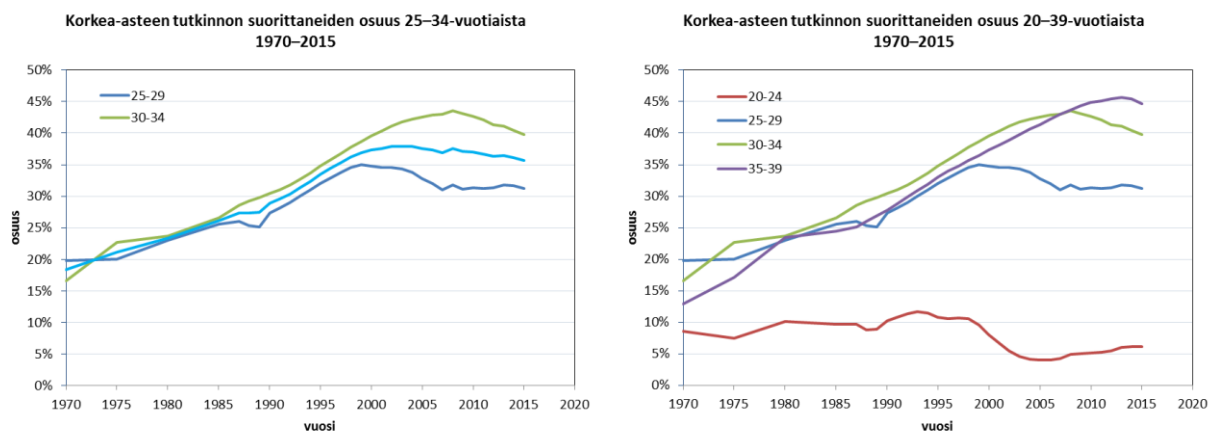
Korkeasti koulutettujen osuus kääntyy laskuun 1970-luvun lopulla syntyneillä

Ennen hypoteesin tarkempaa tarkastelua on hyvä tarkastella lyhyesti sitä, miten korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden ikäluokkaosuus on kehittynyt tullessa 1960-luvulla syntyneistä nuorempiin ikäryhmiin. Myrskylän kuva 1 näyttää hyvin, kuinka korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 25–34-vuotiaista kääntyy loivahkoon laskuun 2000-luvun alussa, koulutustasohuipun asettuessa vuoteen 2003.

Tarkastelu 10-vuotiskäryhmätasolla piilottaa näkyvistä sen, että hitaan laskun taustalla on varsin nopeasti tapahtunut muutos. Tämä tulee näkyviin kun tarkastellaan korkeasti koulutettujen osuutta 5-vuotiskäryhmien tarkkuudella (Kuva 1). Tällöin havaitaan, että 25–34-vuotiaissa korkeasti koulutettujen osuus nousi vielä sen jälkeen kun se oli 25–29-vuotiaissa kääntynyt laskuun, koska nousu jatkui 30–34-vuotiaissa. Toisaalta 25–29-vuotiailla vuoden 2003 jälkeen tapahtunut nopea lasku toistuu 30–34-vuotiailla viisi vuotta myöhemmin, vuoden 2008 jälkeen.

Tarkempi tarkastelu (Kuvio 1b) osoittaa, että tuo nopea lasku voidaan havaita jo vuosituhaten vaihteessa, vuoden 1998 jälkeen alkavana laskuna 20–24-vuotiaissa ikäryhmässä. Jo tuolloin havaittu lasku näyttää jääneen pysyväksi, koska se toistuu vielä vuoden 2013 jälkeen tapahtuneena laskuna 35–39-vuotiaissa ikäluokassa. Kussakin ikäryhmässä huippukohta saavutetaan kun 1970-luvun jälkipuoliskolla syntyneet ovat tuossa iässä. Huippukohdan jälkeen korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus laskee 3-6 prosenttiyksikköä, riippuen siitä, mitä ikäryhmää tarkastellaan.

Kuviot 1a ja 1b

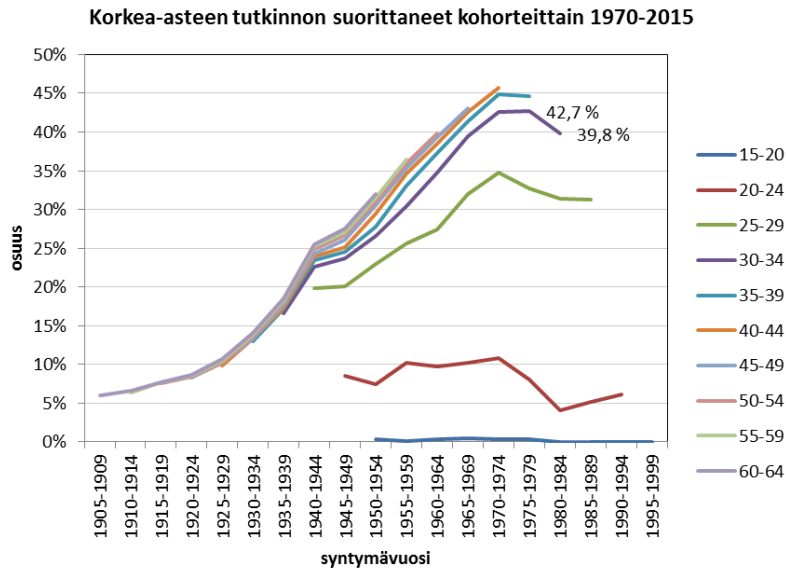
Pitkä tarkastelu

Pidemmässä tarkastelussa (Kuvio 2) nähdään Myrskylänkin havaitsema seikka, koulutustason nousu hidastuu voimakkaasti tullessa 1970–1974 syntyneisiin ikäryhmiin ja 1975–1979 syntyneet ovat viisivuotiskäluokkina tarkasteltuna suorittaneet korkea-asteen tutkinnon oikeastaan yhtä usein kuin vuosikymmenen alussa syntyneet.

Tullessa 1980-luvulla syntyneisiin korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus kääntyy laskuun. Lasku on erityisen voimakasta 20-24-vuotiaissa, mikä johtuu pitkälti ammattikorkeakoulu-uudistuksesta, jonka seurauksena 1980-luvun alussa syntyneet suorittivat korkea-asteen tutkintoja

hieman vanhempina kuin 1970-luvun lopulla syntyneet. Mutta, kuten havaitaan tarkasteltaessa 25-34-vuotiaita (Kuvio 2) ei nuorissa näkyvä pudotus tule kurotuksi kiinni vanhemmassakaan iässä.

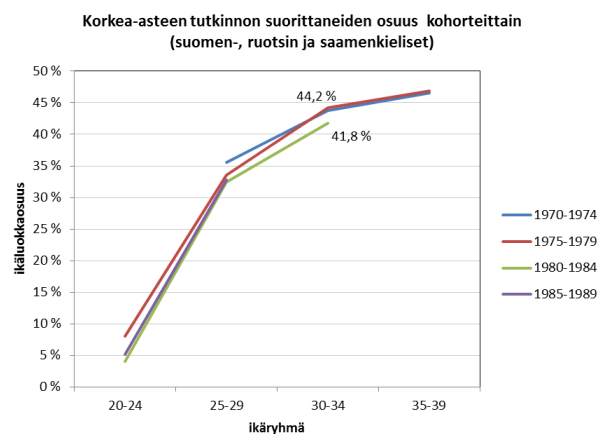
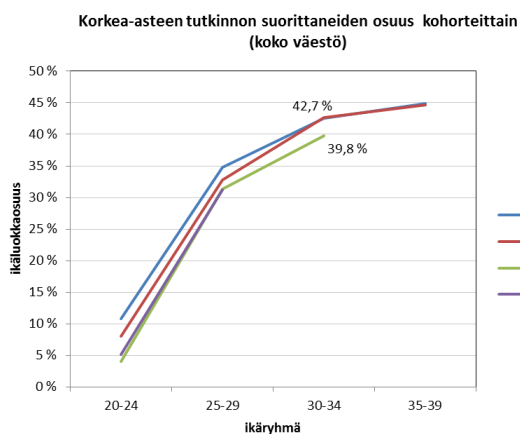
Kuvio 2

Tämä 1980-luvulla syntyneissä tapahtuva lasku ei näy [Myrskylän kuvissa 2 ja 3](#), joissa hän vertailee Suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenä puhuvia koko väestöön, koska nuorin kuvissa esitetty ikäryhmä ovat 1975–1979 syntyneet. Tämän seurauksena Myrskylän kuvat näyttävät kuvassamme 3 näkyvän koulutustason nousun hidastumisen 1970-luvulla syntyneissä, mutta eivät siinä näkyvää laskua 1980-luvulla syntyneissä.

Väestön koulutusrakennetilaston sekä Myrskylän käyttämällä tiedoilla voidaan täydentää kuviin niistä puuttuvat vuoden 1980 jälkeen syntyneet ikäryhmät. Samalla voidaan Myrskylän tapaan tarkastella, näyttääkö kehitys erilaiselta jos tarkastelun kohteeksi rajataan Suomessa syntyneet. Tällöin (Kuviot 3a ja 3b) havaitaan, että niin koko väestössä kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisissäkin 1980-luvulla syntyneet jäävät jälkeen 1970-luvulla syntyneistä. Tarkastelun rajaaminen kotimaisia kieliä äidinkielenä puhuviin kaventaa 1975–1979 ja 1980–1984 syntyneiden eroa 2,8 prosenttiyksiköstä 2,4 prosenttiyksikköön 30–34-vuotiaiden ikäryhmässä. Kovin merkittävänä kaventumista ei kuitenkaan voida pitää.

Kuviot 3a ja 3b

Suomalaisten korkea-asteen tutkinnon suorittaminen laskee 1977–1984 syntyneissä

Rekisteritiedot mahdollistavat korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrällisen kehityksen tarkastelun syntymävuoden ja iän mukaan. Molemmat näkökulmat ovat tärkeitä, koska sekä korkea-asteen tutkinnon suorittavien osuus ikäluokasta että tutkinnon suoritusikä ovat muuttuneet viime vuosikymmenten aikana.

Kun Suomessa syntyneitä tarkastellaan yksivuotiskohortin tarkkuudella, havaitaan, että esimerkiksi 1977 syntyneistä 26,7 % suoritti korkea-asteen tutkinnon 25 vuoden ikään mennessä ja osuus nousi 42,9 prosenttiin 30 ikävuoteen mennessä. 1984 syntyneillä vastaavat osuudet olivat 22,2 % ja 39,0 % (Kuvio 4a).

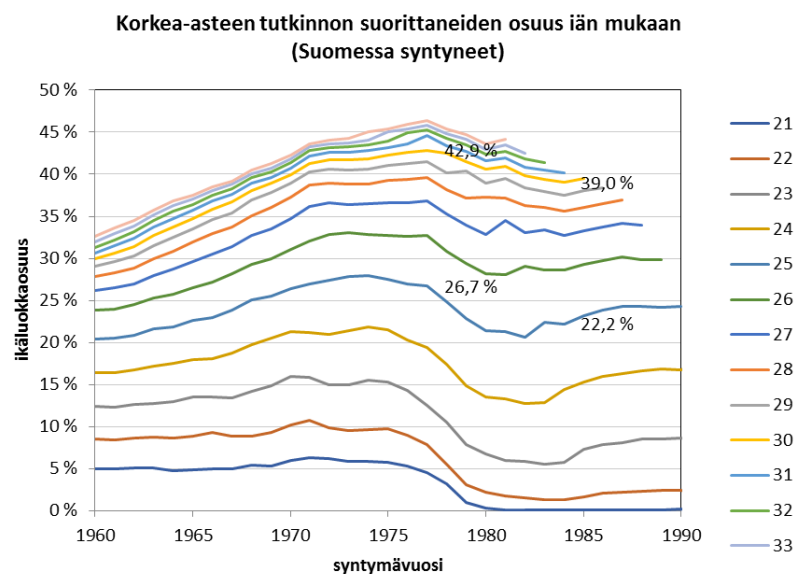
Kuvio näyttää hyvin myös sen, että vaikka korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuuden kasvu hidastui tultaessa vuoden 1970 jälkeen syntyneisiin, se kuitenkin jatkui aina 1977 syntyneisiin saakka. Vuonna 1977 syntyneissä kehityksen suunta muuttuu.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus Suomessa syntyneistä laskee varsin nopeasti 1977–1984 syntyneissä kohorteissa. Kun vuonna 1977 syntyneistä korkea-asteen tutkinnon suoritti 30 vuoden ikään mennessä 42,9 %, oli vastaava osuus 1984 syntyneillä laskenut noin 39,0 prosenttiin. Koulutustasossa näkyy siis merkittävä 3,9 prosenttiyksikön lasku, vaikka maahan muuttaneet on rajattu tarkastelun ulkopuolelle eikä koulutettujen poismuutto voi myöskään vaikuttaa esitettyihin lukuihin.

Vuonna 1977 syntyneen ikäluokan jälkeen tapahtuneen laskun suuruus riippuu jossain määrin tarkastellusta iästä, koska pudotus liittyy osin ammattikorkeakoulu-uudistukseen, jonka seurauksena korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus ikäluokasta pieneni ja tutkintojen suoritusikä nousi. Osa laskusta tapahtuu kun ammattikorkeakoulut korvaavat aiemman opistoasteen, osa vasta uudistuksen jälkeen korkeakoulutukseen, erityisesti yliopistokoulutukseen, osallistumiseen laskuna 1981–1984 syntyneissä ikäluokissa.

1970-luvun lopulla syntyneiden kokeman osallistumisen laskun seurauksena 1980-luvun alussa syntyneet ovat korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osalta osin jo 1960-luvun lopulla syntyneiden tasolla.

Kuvio 4a

Maastamuutto tasoittaa ikäryhmien eroja

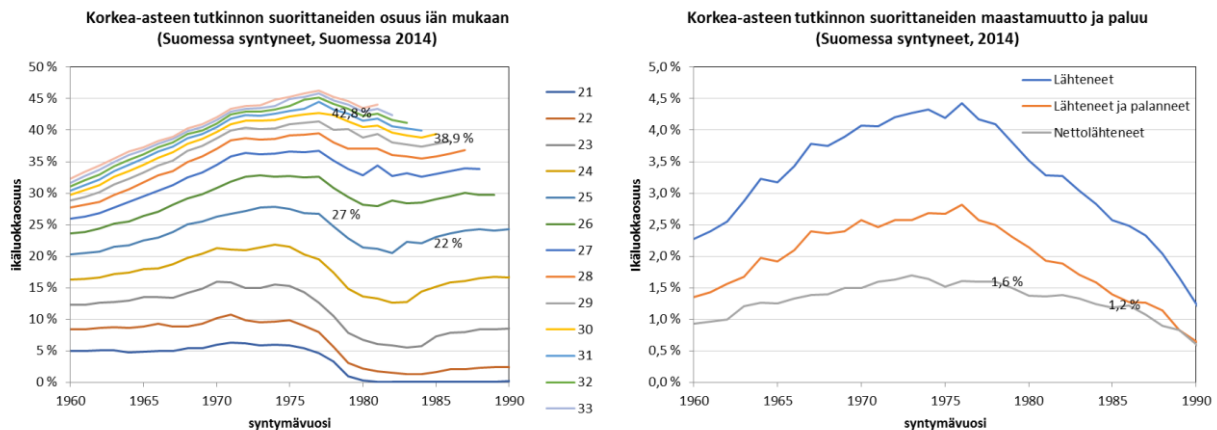
Rekisteritietojen antama kuva ei käytännössä muutu kun tarkastelussa otetaan huomioon maastamuutto. Myrskylä keskittyy esityksessään maasta muuttaneiden määrään, mutta ei erottele maasta muuttaneita iän mukaan. Valitettavasti tarkastelusta puuttuu myös tieto korkeasti koulutettujen palaamisesta.

Kun (kuvio 4b) mukana ovat Suomessa syntyneet, mutta joukosta on poistettu maasta muuttaneet, jotka eivät ole palanneet vuoteen 2014 mennessä. Kun vuonna 1977 syntyneistä suoritti korkea-asteen tutkinnon 30 vuoden ikään mennessä 42,8 %, oli vastaava osuus 1984 syntyneillä laskenut noin 38,9 prosenttiin. Laskun suuruus on sama 3,9 prosenttiyksikköä kuin tarkasteltaessa kaikkia Suomessa syntyneitä.

Jos tarkastellaan erikseen maastamuuttoa ja maahanmuuttoa (kuvio 5c) havaitaan, että korkea-asteen tutkinnon suorittaneista on jossain vaiheessa muuttanut maasta varsin suuri osa, jopa yli 4 % koko ikäluokasta. Näistä on kuitenkin palannut takaisin noin 60 %. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden nettomaastamuutto näyttää vuoteen 2014 mennessä toteutuneiden tietojen perusteella olleen hieman suurempaa 1970-luvun lopulla syntyneillä (1977 syntyneillä 1,6 % ikäluokasta) kuin 1980-luvulla syntyneillä (1984 syntyneillä 1,2 % ikäluokasta).

Aivovuoto näin ollen pikemminkin loiventaa saavutetussa koulutustasossa tapahtunutta laskua kuin korostaa sitä.

Kuviot 4b ja 4c

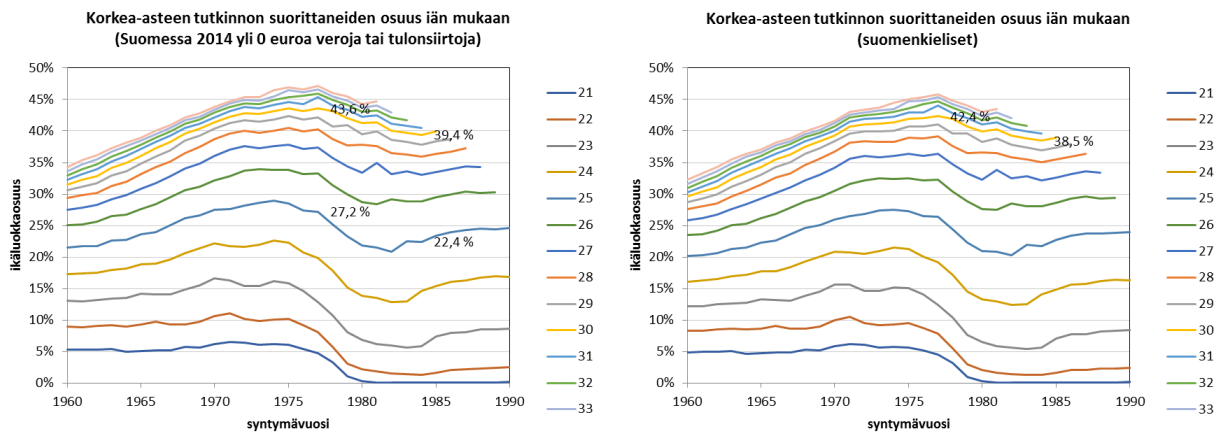
On kuitenkin huomattavat, että kaikki maasta muuttaneet eivät ilmoita asiasta. Kuva pysyy myös pitkälti ennallaan jos tarkastelu rajataan Suomessa vuonna 2014 yli 0 euroa veroja maksaneisiin tai tulonsiirtoja saaneisiin kansalaisiin (Kuva 5c). Myrskylä on samaan tapaan tarkastellut tulottomia ja tulonsiirtoja saamattomia miehiä etsiessään [kadonneita työmiehiä](#). On toki huomattava, että tämä tarkastelu yliarvioi maasta muuttaneiden määrän, koska maassa asuu varmasti jossain määrin täysin tulottomia ja tulonsiirtoja saamattomia henkilöitä.

Kun tarkasteluun otetaan Suomessa syntyneistä vain Suomessa 2014 yli 0 euroa veroja maksaneet tai tulonsiirtoja saaneet kehitys on pitkälti samankaltainen. Kun vuonna 1977 syntyneistä 30 vuoden ikään mennessä korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli Suomessa asuvasta ikäryhmästään vuonna 2014

43,6 %, oli vastaava osuus 1984 syntyneillä laskenut noin 39,4 prosenttiin. Näin tarkasteltuna laskun suuruus on 0,3 prosenttiyksikköä suurempi kuin tarkasteltaessa kaikkia Suomessa syntyneitä.

Viimeisenä erillistarkasteluna otettakoon suomenkieliset. Kuten kuvio 4e näyttää, rekisteritietojen antama kuva tilanteesta ei muutu tälläkään rajauksella. Kun vuonna 1977 syntyneistä suoritti korkea-asteen tutkinnon 30 vuoden ikään mennessä 42,4 %, oli vastaava osuus 1984 syntyneillä laskenut noin 38,5 prosenttiin. Laskun suuruus on sama kuin tarkasteltaessa kaikkia Suomessa syntyneitä tai otettaessa mukaan myös maahanmuutto ja -paluu.

Kuviot 4d ja 4e

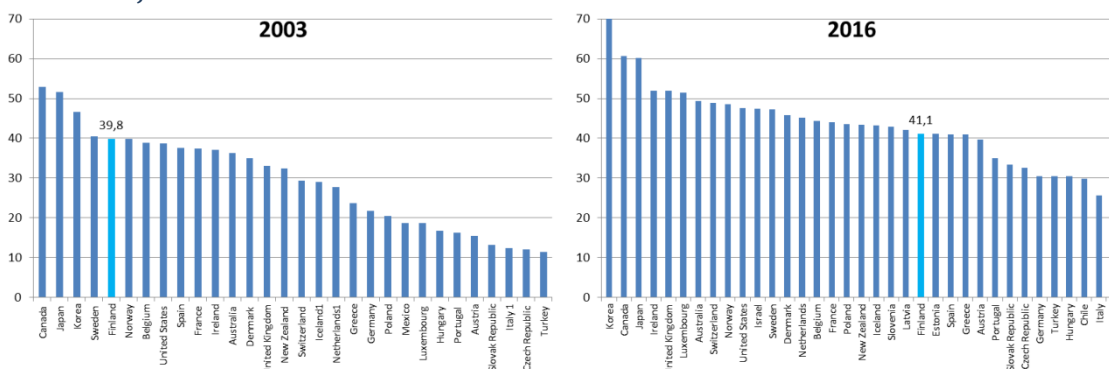

Maastamuutto ei näytäkään, rajauksesta riippumatta, olevan merkittävä suomalaisten nuorten koulutustason nousun pysäyttävä ja laskuun kääntävä, kun muistetaan ottaa huomioon myös maasta muuttaneiden taipumus palata Suomeen. Koska 1970-luvun lopun koulutetuista ikäluokista suurempi osa on jäänyt ulkomaille, aivovuoto pikemminkin tasoittaa koulutustason laskua kuin korostaa sitä.

Suhteellinen asema muuttuu, koska koulutustason nousu jatkuu muissa kehittyneissä maissa

Suomen sijoitukselle kansainvälisessä vertailussa tällä maltillisella laskulla on kuitenkin hyvin vähän merkitystä. Osittain siksi, että kansainvälinen vertailu perustuu työvoimatutkimukseen, joka tavoittaa matalasti koulutetut ryhmät aiempaa heikommin ja näyttää siksi Suomelle todellista korkeampaa koulutustasoa. Pääosin Suomen asema on muuttunut sen takia, että muissa kehittyneissä maissa korkeasti koulutettujen osuus on noussut hyvin voimakkaasti. Tämä näkyy hyvin verrattaessa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuutta 25–34-vuotiaista OECD-maissa 2003 ja 2016.

Kuviot 5a ja 5b.

Lopuksi

Korkeakoulutettujen maastamuutto eli ns. aivovuoto ei näytä olevan merkittävä suomalaisten nuorten koulutustason nousun pysäyttäjää ja laskuun kääntäjää. Väestön koulutustason laskun syyt ovat siis toisaalla.

Kansainvälisessä vertailussa Suomen asema on muuttunut ennen kaikkea koska koulutustaso on noussut voimakkaasti muissa kehittyneissä maissa. Asemamme näyttäisi vain marginaalisesti paremmalta jos korkeasti koulutettujen osuus olisi laskun sijaan vakiintunut 1970-luvun lopussa syntyneissä saavutetulle tasolle.

Tulemme käymään läpi koulutustason laskuun liittyviä tekijöitä tulevissa kirjoituksissamme.